

CZYNNIK CZASU A STOSUNKI RODZINNOPRAWNE

1. Znaczenie czynnika czasu w prawie cywilnym – zagadnienia wprowadzające

Na obszarze prawa cywilnego czas, a właściwie jego upływ, jest przede wszystkim kwalifikowany jako zdarzenie cywilnoprawne, stanowiące element szerszej kategorii pojęciowej, określanej mianem stanu faktycznego. Stan faktyczny to – według powszechnie przyjętej definicji – zespół okoliczności, z którymi normy prawa cywilnego wiążą określone konsekwencje prawne. Mechanizm ów przedstawia się następująco: stan faktyczny (zespół okoliczności) jest zawarty w hipotezie normy prawnej, z kolei jego konsekwencje (skutki prawne) określa dyspozycja tej normy¹. Należy podkreślić, że oprócz zdarzeń cywilnoprawnych stany faktyczne obejmują także sytuacje niebędące zdarzeniami, mianowicie stany prawne (np. podmiotowość prawna jako rezultat pojawienia się i istnienia podmiotu prawa, która przesądza zarazem o zdolności prawnej, a także zdolność do czynności prawnych, małoletność, pełnoletność, stan cywilny, stan życia poczętego), a niekiedy również stany psychiczne (np. dobra lub zła wiara, wina, błąd). Za podstawowy element stanu faktycznego uważa się jednak zdarzenie cywilnoprawne. Ono bowiem stanowi bezpośrednią przyczynę nie tylko powstania, zmiany lub ustania stosunków cywilnoprawnych, lecz i zaistnienia (także wygaśnięcia) wspomnianych wyżej stanów prawnych. Obydwa te zjawiska mogą być jednoczesnym następstwem jednego zdarzenia cywilnoprawnego, np. urodzenie się dziecka oznacza pojawienie się osoby fizycznej (innymi słowy, powstanie stanu podmiotowości prawnej), i zarazem dojście do skutku stosunku prawnego alimentacji pomiędzy dzieckiem a jego rodzicami. Trzeba jednakże pamiętać, że konsekwencje w odniesieniu do stosunku cywilnoprawnego są możliwe tylko przy jednoczesnym istnieniu określonego stanu prawne-

1 Por. m.in.: S. Grzybowski, (w:) System prawa cywilnego, t. I, część ogólna, red. S. Grzybowski, Wrocław 1985, s. 190; Z. Radwański, Prawo cywilne – część ogólna, Warszawa 2005, s. 214; Z. Banaszczyk (w:) System Prawa Prywatnego. T. 1. Prawo cywilne – część ogólna, red. M. Safjan, Warszawa 2007, s. 875. Zob. też A. Klein, Zdolność prawna, zdolność do czynności prawnych i inne zdolności a klasyfikacja zdarzeń prawnych, „Studia Cywilistyczne” 1969, T. XIII–XIV, s. 164.

go (przy czym nie zawsze będzie wystarczające istnienie tylko stanu podmiotowości prawnej). Przykładowo, z chwilą urodzenia się dziecka, powstanie między nim a jego rodzicem stosunku władzy rodzicielskiej jest uwarunkowane przysługiwaniem temu rodzicowi pełnej zdolności do czynności prawnych. W tym sensie stan prawny stanowi niezbędną przesłankę skuteczności zdarzenia cywilnoprawnego².

W ramach klasyfikacji zdarzeń cywilnoprawnych upływ czasu jest sytuowany w grupie tzw. zdarzeń w ścisłym znaczeniu tego słowa (zdarzeń *sensu stricto*, zdarzeń naturalnych), czyli faktów niezależnych od ludzkiej woli, przeciwstawianych działaniom, czyli faktom, które zależą od woli działającego³. O wyjątkowości zdarzenia, jakim jest upływ czasu, świadczą zwłaszcza dwie okoliczności:

- jest on jedynym zdarzeniem, u podłoża którego (w przeciwieństwie do innych zdarzeń naturalnych, jak śmierć lub urodzenie się człowieka, kataklizm, zjawiska przyrodnicze) nigdy nie tkwią żadne przyczyny sprawcze, niejednokrotnie w postaci ludzkich zachowań,
- nie da się go zestawić w systematycznym układzie z innymi zdarzeniami naturalnymi, ponieważ te ostatnie ściśle łączą się z poszczególnymi instytucjami; ogólne znaczenie można przypisać jedynie upływowi czasu⁴.

Czynnik czasu jest jednak wpleciony w konstrukcje cywilnoprawne w różnorodny sposób. Stanowi on m. in. element współtworzący stany prawne oraz liczne stany faktyczne decydujące o istnieniu lub kształcie stosunków cywilnoprawnych, umożliwiając także wyznaczenie ram (czasowych) przysługiwania, realizacji i ochrony wynikających z tych stosunków praw podmiotowych, a także obowiązków. Konsekwencje prawne czynnika czasu są przy tym ogromnie zróżnicowane. Jego upływ może być np. wyłączną i automatyczną przyczyną powstania albo wygaśnięcia określonego stanu prawnego lub stosunku cywilnoprawnego, jak również wynikającego z niego prawa podmiotowego (np. uzyskanie przez osobę fizyczną ograniczonej zdolności do czynności prawnych z chwilą ukończenia przez nią trzynastego roku życia, ustanie stosunku najmu zawartego na rok z chwilą upływu tego okresu, utrata prawa do wytoczenia powództwa o zaprzeczenie ojcostwa wskutek upływu terminu zawitego), a może być tylko jednym z elementów stanu faktycznego, prowadzącego do wywołania określonych skutków prawnych (np. sam upływ, wyznaczonego przez sąd w postępowaniu o przysposobienie, okresu osobistej styczności przysposabiającego z przysposobionym jest jedynie jedną z przesłanek orzeczenia przysposobienia).

2 S. Grzybowski, *op. cit.*, s. 191. Szerzej o wzajemnym przenikaniu się stanów prawnych i zdarzeń prawnych oraz wątpliwościach powstających na tle zakresu znaczeniowego tych pojęć pisze Z. Banaszczyk, *op. cit.*, s. 877–879.

3 Trzeba jednakże podkreślić, że w doktrynie nie ma w tym względzie pełnej zgodności, czego wynikiem są różne propozycje klasyfikacji – zbiorczo przedstawia je Z. Banaszczyk, *op. cit.*, s. 883–885.

4 S. Grzybowski, *op. cit.*, s. 210; Z. Banaszczyk, *op. cit.*, s. 906.

Niejednolity jest także sposób oznaczenia czasu. Może to nastąpić za pomocą: jednostki miary czasu (np. trzy dni, tydzień, sześć miesięcy, 10 lat), ustalonego przepisaniami okresu trwania stosunku cywilnoprawnego lub utrzymywania się określonego stanu prawnego (np. przez czas władzy rodzicielskiej, w okresie małoletności), niemożliwego do ustalenia okresu trwania stosunku cywilnoprawnego, stanu prawnego lub faktycznego (np. przez czas trwania małżeństwa, w czasie trwania stosunku umownego o charakterze ciągłym, przez czas posiadania, przez czas wspólnego zamieszkiwania, dożywotnia renta), momentów wyznaczających etapy życia osoby fizycznej (np. osiągnięcie trzynastego roku życia, uzyskanie pełnoletności, z chwilą śmierci), jak również kryteriów skonstruowanych przy użyciu zwrotów niedookreślonych, odwołujących się, w sposób mniej lub bardziej jednoznaczny, do czynnika czasu, np. natychmiast, niezwłocznie, obawa rychłej śmierci, w czasie właściwym, odpowiedni termin, przemijająca przeszkoda, trwała przeszkoda, czas trwania przeszkody, przez dłuższy czas.

Szczególną kategorię czasu stanowi termin traktowany jako jeden z tzw. elementów dodatkowych czynności prawnej (*accidentalia negotii*). Pod pojęciem terminu w tym znaczeniu rozumie się takie zastrzeżenie dodatkowe, przez które skutek czynności prawnej zostaje ograniczony w czasie, przy czym jest on zwykle określany przez wskazanie ściśle oznaczonego momentu (daty) lub pewnego okresu⁵. Tak rozumianego terminu nie można utożsamiać z terminami uregulowanymi w ustawie do dochodzenia roszczeń majątkowych (terminy przedawnienia), do dochodzenia innych praw podmiotowych (wyjątkowo również niektórych roszczeń majątkowych), do wykonywania praw podmiotowych, do dokonywania określonych czynności (np. zawiadomienia o wadzie), z upływem których następuje wygaśnięcie prawa podmiotowego (terminy zawite lub prekluzyjne), jak również z terminami oznaczanymi w treści orzeczenia sądowego lub decyzji administracyjnej. Jednak w stosunku do wszystkich tych terminów kodeks cywilny ustala wspólne zasady ich obliczania (art. 110–115).

Stosunki rodzinneprawne, a także związane z nimi stany prawne charakteryzują się – na tle stosunków cywilnoprawnych w ogóle – pewną specyfiką⁶. Odnoszą się one – mówiąc najogólniej – wyłącznie do osoby fizycznej, przy czym nie jako takiej, lecz funkcjonującej w grupie rodzinnej. Zrozumiałe jest przeto, że ich czasowy wymiar wyznaczają w głównej mierze czas życia człowieka, a także etapy oraz daty zachodzące w ciągu tego życia, jak również okresy trwania rodzinnych relacji międzyludzkich. Byłoby oczywiście znacznym uproszczeniem przypisywanie tylko im

5 A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, Prawo cywilne. Zarys części ogólnej, Warszawa 1996, s. 299; Z. Radwański, Prawo cywilne – część ogólna, *op. cit.*, s. 288.

6 Zob. obszerną analizę tej problematyki dokonaną przez T. Smyczyńskiego, Prawo rodzinne i stosunki rodzinneprawne, „Studia Prawa Prywatnego” 2007, nr 1, s. 19–22 oraz (w:) System Prawa Prywatnego. T. 11. Prawo rodzinne i opiekuńcze, red. T. Smyczyński, Warszawa 2009, s. 32–38.

decydującej roli, o uwzględnieniu bowiem czynnika czasu w treści poszczególnych regulacji prawa rodzinnego decydują bardzo różnorodne względy.

2. Czas jako element stanów prawnych osoby fizycznej stanowiących przesłanki stosunków rodzinnoprawnych

Do stanów prawnych (rozumianych jako dłużej lub krócej trwające sytuacje wywołujące konsekwencje prawne) o szczególnej doniosłości dla stosunków cywilnoprawnych należą przede wszystkim zdolność prawna (stan związany ściśle ze stanem podmiotowości prawnej) oraz zdolność do czynności prawnych. Znaczenie tych zdolności jest widoczne we wszystkich dziedzinach prawa cywilnego, w tym również na obszarze prawa rodzinnego. Podkreślenia wymaga zwłaszcza rola zdolności prawnej (następuje ona wraz z pojawieniem się podmiotu prawa, czyli zarazem stanu podmiotowości prawnej), której początkiem (w wypadku osoby fizycznej) jest chwila urodzenia się człowieka. Zdolność ta stanowi konieczną przesłankę, a zarazem punkt wyjścia innych stanów prawnych oraz stosunków rodzinnoprawnych. Wyjątkowo do powstania potencjalnego stosunku pokrewieństwa (konkretnie ojcostwa kreowanego w drodze uznania) wystarcza istnienie tzw. warunkowej zdolności prawnej dziecka poczętego (art. 75 § 1 k.r.o.)⁷.

O przysługiwaniu oraz zakresie (pełna albo ograniczona) zdolności do czynności prawnych decyduje wiek osoby fizycznej, stan pełnoletności (uzależniony, jak wiadomo, również głównie od wieku), a także fakt ewentualnego orzeczenia przez sąd ubezwłasnowolnienia określonego rodzaju. Czynnikiem czasu bezpośrednio pojawia się w obrębie dwóch pierwszych przesłanek. Pełna zdolność do czynności prawnych, której warunkiem jest uzyskanie przez osobę fizyczną pełnoletności, stanowi przesłankę powstania następujących stosunków prawnorodzinnych: władzy rodzicielskiej (wniosek z art. 94 § 1 k.r.o.), przysposobienia (art. 114¹ § 1 k.r.o.) oraz opieki (148 § 1 k.r.o.), wymaganą odpowiednio po stronie: rodzica, przysposabiającego oraz opiekuna. Natomiast przysługiwanie rodzicom jedynie ograniczonej zdolności do czynności prawnych (co odnosi m. in. do rodziców małoletnich) umożliwia sądowi opiekuńczemu wydanie w wyjątkowych wypadkach orzeczenia o przysposobieniu ich dziecka przez inną osobę, mimo braku ich zgody, jeżeli odmowa jej jest oczywiście sprzeczna z dobrem tego dziecka (art. 119 § 1 k.r.o.).

Określone konsekwencje ustawodawca wiąże też z charakterystycznymi dla osoby fizycznej stanami prawnymi – pełnoletnością oraz małoletnością.

7 Problem „warunkowej” zdolności prawnej nie jest wolny od kontrowersji, jednak ta kategoria jest przyjmowana przez znaczną część doktryny – zob. m.in.: A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, s. 149; Z. Radwański, *Prawo cywilne – część ogólna*, s. 154; M. Pazdan, (w:) *System Prawa Prywatnego*. T. 1. *Prawo cywilne – część ogólna*, s. 944.

Dopiero uzyskanie pełnoletności, co następuje z chwilą ukończenia osiemnastego roku życia albo zawarcia przez kobietę – która ukończyła przynajmniej szesnaście lat – za zgodą sądu związku małżeńskiego (art. 10 i 11 kc. w zw. z art. 10 § 1 k.r.o.), umożliwia dziecku samodzielne dochodzenie praw stanu cywilnego: wytoczenie powództwa o zaprzeczenie macierzyństwa (art. 61¹⁴ § 1 k.r.o.), wytoczenie powództwa o zaprzeczenie ojcostwa męża swojej matki (art. 70 § 1 k.r.o.), żądanie ustalenia bezskuteczności uznania ojcostwa (art. 81 § 2 k.r.o.). Jednocześnie, wraz z uzyskaniem przez dziecko pełnoletności, matka, mąż matki lub domniemany ojciec tracą możliwość dochodzenia w stosunku do niego praw stanu w drodze: wytoczenia powództwa o ustalenie macierzyństwa (art. 61¹¹ § 1 k.r.o.), wytoczenia powództwa o zaprzeczenie macierzyństwa (art. 61¹³ § 1 k.r.o.) wytoczenia powództwa o zaprzeczenie ojcostwa (art. 63 k.r.o.), wytoczenia powództwa o ustalenie ojcostwa (art. 84 § 1 k.r.o.). Z tą chwilą nie jest także możliwe uznanie ojcostwa (art. 76 § 1 k.r.o.), jak również wytoczenie powództwa (przez mężczyznę, który uznał ojcostwo oraz przez matkę) o ustalenie bezskuteczności uznania (art. 80 k.r.o.).

Z kolei stan małoletności stanowi przesłankę powstania i trwania niektórych stosunków prawnorodzinnych, mianowicie: władzy rodzicielskiej (wniosek z art. 92 k.r.o.), przysposobienia (art. 114 k.r.o.) oraz opieki (art. 145 § 1 k.r.o.). Również w okresie małoletności uprawnionego nie jest dopuszczalne – bez względu na jakiekolwiek okoliczności – uchylenie się przez jego rodziców (jako zobowiązanych) od obowiązku alimentacyjnego (wniosek z art. 133 § 3 oraz art. 144¹ k.r.o.).

Niezależnie od stanu pełnoletności (małoletności) w pewnych wypadkach decydujące jest pozostawanie przez człowieka w ściśle oznaczonym (minimalnym) wieku. Umożliwia ono bądź powstanie niektórych stosunków rodzinnych, mianowicie: małżeństwa (ukończenie 18 lat, wyjątkowo, w odniesieniu do kobiety, 16 lat – art. 10 § 1 k.r.o.), pokrewieństwa na podstawie uznania ojcostwa (ukończenie 16 lat przez osobę składającą oświadczenie o uznaniu – art. 77 § 1 k.r.o.), bądź uzyskanie prawa do wyrażenia zgody na ich powstanie (zgoda małoletniego, który ukończył 13 lat jest konieczna, z pewnymi wyjątkami, do orzeczenia przysposobienia – art. 118 § 1 i 3 k.r.o.), bądź zadecydowanie o niektórych elementach stanu cywilnego (od zgody małoletniego, który ukończył 13 lat jest uzależniona skuteczność oświadczeń lub dopuszczalność rozstrzygnięcia sądu w kwestii zmian jego nazwiska albo imienia – art. 89 § 1 i 2, art. 90 § 1 k.r.o. oraz art. 122 § 3 k.r.o.).

Określone skutki prawne wyjątkowo łączą się także ze stanem życia poczętego, którego ramy czasowe wyznaczają chwila poczęcia dziecka oraz moment jego przyjścia na świat. Przepisy zezwalają, po pierwsze, na uznanie ojcostwa w stosunku do takiego dziecka (art. 75 § 1 k.r.o.), a także obligują (jeżeli jest to konieczne do strzeżenia przyszłych praw dziecka) do ustanowienia dla niego kuratora (art. 182 k.r.o.). Ustawodawca, zdając sobie sprawę, że długość okresu życia poczętego

nie ma jednakowego wymiaru (jest sprawą indywidualnego przypadku), ustala jego maksymalne i minimalne granice, w konstrukcji domniemań służących do ustalenia pochodzenia dziecka. Z treści art. 85 § 1 k.r.o. (w odniesieniu do górnej granicy, także z art. 62 § 1 k.r.o.) wynika, że nie może ono trwać krócej niż 181 dni, ani dłużej niż 300 dni ⁸.

Specyficznym rodzajem stanu prawnego człowieka, ściśle związanym ze stosunkami rodzinnoprawnymi, jest stan cywilny⁹. Jego ramy czasowe wyznaczają przede wszystkim zdarzenia naturalne, jakimi są fakt urodzenia oraz śmierci, choć także inne zdarzenia prawne (czynności prawne, orzeczenia sądu) ¹⁰.

3. Czasowe ramy stosunków rodzinnoprawnych

Natura stosunków rodzinnoprawnych wyznacza im szczególne ramy czasowe. Ustalają je przede wszystkim wydarzenia związane z biegiem życia człowieka.

Jedynym stosunkiem rodzinnoprawnym, którego okres trwania całkowicie zbiega się z czasem ludzkiego życia, jest stosunek pokrewieństwa. Zawsze powstaje on z momentem urodzenia się (choćby ustalenie pochodzenia dziecka, czyli macierzyństwa oraz ojcostwa nastąpiło – na podstawie orzeczenia sądu lub aktu uznania – w późniejszym czasie), a kończy się z chwilą śmierci człowieka. Wraz ze stosunkiem pokrewieństwa powstaje też stan cywilny (a ściślej, jeden z jego elementów) wyrażający się sytuacją, w której jedna z osób (połączonych stosunkiem pokrewieństwa) jest rodzicem, a druga dzieckiem. Chwila śmierci osoby fizycznej oznacza natomiast wygaśnięcie, oprócz pokrewieństwa, także innych stosunków rodzinnoprawnych, których moment powstania ma miejsce w różnym momencie życia; dotyczy to przede wszystkim małżeństwa, powinowactwa oraz przysposobienia.

W szczególnym momencie dochodzi do wygaśnięcia stosunku prawnego władzy rodzicielskiej, a także zastępujących ją stosunków rodzinnoprawnych: opieki prawnej oraz innych form pieczy zastępczej (rodziny zastępczej lub placówki opiekuńczo-wychowawczej). Jest nim osiągnięcie przez dziecko pełnoletności (art. 92 i 170 k.r.o.)¹¹, co jest równoznaczne z uzyskaniem przez nie pełnej samodzielno-

8 W doktrynie zauważa się, że u podstaw ram czasowych tzw. okresu koncepcyjnego tkwi bardziej tradycja niż ustalenia współczesnej medycyny, która umożliwia utrzymanie przy życiu dziecka urodzonego wcześniej niż w dwudziestym szóstym miesiącu ciąży – por. T. Sokołowski, *Prawo rodzinne. Zarys wykładu*, Poznań 2006, s. 111.

9 W literaturze zwraca się uwagę na jego zróżnicowane (szersze i węższe) ujęcie – por. m.in.: J. Ignatowicz, (w:) *System prawa rodzinnego i opiekuńczego*, red. J.S. Piątowski, Wrocław 1985, s. 74–76; T. Smoczyński, (w:) *System Prawa Prywatnego*. T. 11. *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, 12–13; S. Grzybowski (w:) *System prawa cywilnego*, t. I, część ogólna, s. 359–360; M. Pazdan (w:) *System Prawa Prywatnego*. T. 1. *Prawo cywilne – część ogólna*, s. 993.

10 J. Ignatowicz, *op. cit.*, s. 81–82; T. Smoczyński, *op. cit.*, s. 14–15.

11 W wyjątkowych wypadkach możliwy jest pobyt w rodzinie zastępczej lub placówce opiekuńczo-wychowawczej również dziecka pełnoletniego – art. 72 ust. 10 w zw. z art. 78 ust. 5 oraz art. 80 ust. 8 ustawy z 12 marca 2004 r.

ści w stosunkach cywilnoprawnych. Wyrazem tej samodzielności jest nabycie pełnej zdolności do czynności prawnych, a także „zdolności” do zawarcia małżeństwa. Wyjątkowe rozwiązanie zawiera wspomniany wyżej art. 182 k.r.o. przewidujący ustanie kurateli dla dziecka poczętego z chwilą jego przyjścia na świat.

Stosunkowo rzadko ustala ustawodawca ramy czasowe stosunków rodzinnych za pomocą jednostek miary czasu. Z tego rodzaju konstrukcjami spotykamy się na gruncie unormowań prawnych odnoszących się do obowiązku alimentacyjnego. Z pierwszą sytuacją mamy do czynienia w zakresie obowiązku między małżonkami rozwiedzionymi (art. 60 § 3 k.r.o.). Jeżeli zobowiązanym do świadczeń alimentacyjnych jest małżonek, który nie został uznany za winnego rozkładu pożycia, jego obowiązek wygasa z upływem pięciu lat od orzeczenia rozwodu. Dodać należy, że wygaśnięcie obowiązku (pomijając oczywiście śmierć uprawnionego lub zobowiązanego) zawsze następuje w razie zawarcia przez małżonka uprawnionego nowego małżeństwa. Druga sytuacja wiąże się z nałożeniem na ojca niebędącego mężem matki (ich wspólnego dziecka) udziału w kosztach trzymiesięcznego utrzymania matki w okresie porodu (art. 141 k.r.o.)¹². W obu wypadkach sądowi została przyznana kompetencja do przedłużenia, na żądanie uprawnionego, czasu trwania powyższego obowiązku: w stosunku do małżonków rozwiedzionych – ze względu na wyjątkowe okoliczności, zaś w stosunku do obowiązku ojca niebędącego mężem matki – z ważnych powodów. W doktrynie podkreśla się, że sąd powinien, jeżeli istnieje taka możliwość, oznaczyć czas, na jaki obowiązek zostaje przedłużony, w braku takiej możliwości przedłużenie zostaje orzeczone bez wskazywania terminu końcowego¹³.

Należy zadać pytanie, czy na gruncie prawa rodzinnego dopuszcza się możliwość przyznania podmiotom stosunków rodzinnych uprawnień do oznaczania czasowych ram tychże stosunków. W prawie cywilnym jest to dość powszechny mechanizm, jako przejaw fundamentalnej zasady prawa cywilnego – autonomii woli. Jednak w dziedzinach poddanych przepisom prawa rodzinnego rozwiązanie tego rodzaju jest zasadniczo wykluczone, a jest to podyktowane naturą regulowanych przez nie stosunków. W zdecydowanej większości wypadków ustawodawca narzuca ich kształt, wyjątkowo tylko dając podmiotom w tym zakresie pewną swobodę¹⁴. Charakterystycznym przykładem są unormowania dające małżonkom możliwość wyboru nazwisk, które będą nosić oraz rodzaju ustroju majątkowego, któ-

o pomocy społecznej, Dz.U. z 2008 r. Nr 115, poz. 728 z późn. zm.

12 Pomimo pewnych kontrowersji co do charakteru tego obowiązku na ogół dostrzega się w nim funkcję alimentacyjną – zob. T. Domińczyk, (w:) Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz, red. K. Piasecki, Warszawa 2009, s. 1013.

13 Por. m.in.: B. Czech, (w:) Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz, s. 563 oraz T. Domińczyk, *ibidem*, s. 1014–1015.

14 M. Goettel, Umowy w prawie rodzinnym – zarys koncepcji, (w:) Europeizacja prawa prywatnego. T. I, red. M. Pazdan, W. Popiołek, E. Rott-Pietrzyk, M. Szpunar, Warszawa 2008, s. 302.

ry będzie ich obowiązywać. Jednak i w tych wypadkach swoboda małżonków jest ograniczona, gdyż ustawodawca określa granice powyższego wyboru.

Jednym z dość dyskusyjnych zagadnień jest dopuszczalność nadania małżeńskiej umowie majątkowej (wprowadzającej określony typ umownego małżeńskiego ustroju majątkowego) charakteru terminowej czynności prawnej. Czy można w szczególności zastrzec w treści umowy moment wejścia jej w życie (termin początkowy, inny niż dzień jej zawarcia) oraz termin końcowy jej obowiązywania (czyli określić czas obowiązywania wybranego ustroju)? W tej materii stanowiska doktryny są dość rozbieżne, od kwestionujących możliwość zastrzeżenia jakiegokolwiek terminu¹⁵, przez dopuszczające zastrzeżenie terminu wyłącznie początkowego (ale już nie końcowego)¹⁶, do wyłączających jakiejkolwiek ograniczenia w tym zakresie (w pełni akceptujących dopuszczalność ukształtowania intercyzy jako umowy terminowej)¹⁷.

4. Terminy przedawnienia i terminy zawite w uregulowaniach k.r.o.

Instytucje przedawnienia oraz terminów zawitych, objęte szerszą kategorią określaną w doktrynie mianem dawności, regulują skutki prawne niewykonywania uprawnień przez czas określony w ustawie¹⁸. Można też powiedzieć, że ograniczają w czasie realizację praw podmiotowych.

Przedawnienie ogranicza w czasie dochodzenie roszczeń majątkowych (nie pociągając za sobą ich wygaśnięcia), nie ma zatem w obszarze stosunków rodzinno-prawnych, ze względu na ich w znacznym stopniu niemajątkowy charakter, zbyt szerokiego zastosowania. W sposób wyraźny przepisy k.r.o. regulują przedawnienie tego rodzaju roszczeń w zakresie stosunków alimentacyjnych oraz w związku ze sprawowaniem opieki. W pierwszym wypadku chodzi mianowicie o: roszczenia o świadczenia alimentacyjne (art. 137 § 1 k.r.o.), roszczenia regresowe przysłu-

15 Tak, jak się wydaje, S. Szer, *Prawo rodzinne*, Warszawa 1966, s. 134, który sprzeciwia się możliwości ukształtowania małżeńskich stosunków majątkowych na zasadzie tymczasowości oraz J.S. Piąkowski, (w:) *System prawa rodzinnego i opiekuńczego*, s. 523.

16 A. Dyoniak, *Pojęcie i ważność małżeńskiej umowy majątkowej*, „*Studia Prawnicze*” 1983, nr 4, s. 140; E. Gniewek, *Umowa wyłączenia wspólności majątkowej małżeńskiej w praktyce notarialnej*, „*Rejent*” 2000, nr 2, s. 176; E. Skowrońska-Bocian, *Rozliczenia majątkowe małżonków w stosunkach wzajemnych i wobec osób trzecich*, Warszawa 2006, s. 35; J. Gajda, T. Smoczyński, (w:) *System Prawa Prywatnego*. T. 11. *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, s. 433; M. Sychowicz (w:) *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, s. 304. Taki kierunek interpretacji zdaje się też wynikać z uzasadnienia wyroku SN z 11 stycznia 1995 r., OSNIC 1995, nr 4, s. 82. Stanowisko to należy uznać za najbardziej przekonujące.

17 S. Grzybowski, *Prawo rodzinne*, Warszawa 1980, s. 103; T. Sokołowski, *Zakres swobody intercyzy w znowelizowanych przepisach kodeksu rodzinnego i opiekuńczego*, „*Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*” 2008, nr 2, s. 40;

18 A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, s. 319; J. Ignatowicz, (w:) *System prawa cywilnego*, t. I, s. 792; Z. Radwański, *Prawo cywilne – część ogólna*, s. 347; B. Kordasiewicz, (w:) *System Prawa Prywatnego*. T. 2. *Prawo cywilne – część ogólna*, red. Z. Radwański, Warszawa 2002, s. 529.

gujące osobie dostarczającej uprawnionemu świadczeń, kierowane wobec zobowiązanego do tychże świadczeń w bliższej lub tej samej kolejności, a niespełniającego ich (art. 140 § 1 i 2 k.r.o.) oraz roszczenia matki skierowane przeciwko ojcu dziecka niebędącego jej mężem, przysługujące jej w związku ciążą i porodem (art. 141 § 1 i 2 k.r.o.). Dla wszystkich tych roszczeń ustanowiony został trzyletni termin przedawnienia. Natomiast w związku z opieką k.r.o. przewiduje roszczenia opiekuna o zwrot nakładów i wydatków związanych ze sprawowaniem opieki (art. 163 § 1 i 2 k.r.o.) oraz roszczenia osoby pozostającej pod opieką o naprawienie szkody wyrządzonej nienależytym sprawowaniem opieki (art. 164 k.r.o.), ustanawiając dla obu tych roszczeń również trzyletni termin przedawnienia, biegnący od dnia ustania opieki lub zwolnienia opiekuna. W doktrynie podkreśla się jednak, że odpowiedzialność opiekuna za wyrządzoną małoletniemu szkodę może opierać się zarówno na reżimie kontraktowym (art. 471 kc.), jak i deliktowym (art. 415 kc.), przy czym art. 164 k.r.o. odnosi się jedynie do odpowiedzialności kontraktowej, zaś do odpowiedzialności *ex delicto* będą miały zastosowanie terminy przedawnienia określone w art. 442¹ kc.¹⁹ Przepis ten zarazem ustala w paragrafie czwartym, że roszczenie osoby małoletniej o naprawienie szkody na osobie nie może skończyć się wcześniej niż z upływem lat dwóch od uzyskania przez nią pełnoletności.

Wobec tego, że dochodzenie roszczeń odbywa się w obrębie stosunków rodzinnych warto zwrócić uwagę na doniosłe znaczenie unormowania zawartego w art. 121 kc. Przewiduje on wstrzymanie rozpoczęcia biegu lub jego zawieszenie m.in. co do roszczeń przysługujących dzieciom przeciwko rodzicom albo opiekunom, jak również jednemu z małżonków przeciwko drugiemu – przez czas trwania odpowiednio władzy rodzicielskiej, opieki albo małżeństwa.

Daleko większe znaczenie na gruncie stosunków rodzinnych należy przypisać terminom zawitym (prekluzyjnym). Do tej kategorii zalicza się wszelkie terminy, które nie mają charakteru terminów przedawnienia²⁰. Zgodnie z utrwalonym zapatrywaniem wpływ terminu zawitego powoduje, w przeciwieństwie do terminu przedawnienia, wygaśnięcie prawa podmiotowego²¹.

Szczególną doniosłością charakteryzują się terminy do dochodzenia praw stanu cywilnego (w drodze wniesienia powództwa). Przepisy k.r.o. przewidują je w odnie-

19 Na podobnych zasadach, choć k.r.o. nie reguluje tej materii, ponoszą odpowiedzialność odszkodowawczą rodzice względem dzieci w następstwie uchybień w wykonywaniu władzy rodzicielskiej – por. J. Ignatowicz, (w:) System prawa rodzinnego i opiekuńczego, s. 845 i 1165. Znajdą tu więc zastosowanie terminy przedawnienia ogólne, jak i dotyczące odpowiedzialności z tytułu czynów niedozwolonych.

20 Ten dychoomiczny podział terminów jest, według J. Ignatowicza, Bieg terminów zawitych w obrocie podlegającym orzecznictwu sądów powszechnych, „Zeszyty Naukowe Instytutu Badania Prawa Sądowego” 1976, nr 5, s. 3, zjawiskiem powszechnym.

21 M.in.: J. Ignatowicz, *ibidem*, s. 11, tenże, System prawa cywilnego, t. I, s. 799; Z. Radwański, Prawo cywilne – część ogólna, s. 359; J. Dąbrowa, Terminy zawite, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Wrocławskiego. Prawo IV” 1958, s. 118. Jednak zapatrywanie to nie jest, zdaniem B. Kordasiewicza (w:) System Prawa Prywatnego. T. 2. Prawo cywilne – część ogólna, s. 636, bezdyskusyjne.

sieniu do dochodzenia unieważnienia małżeństwa oraz ustalenia pochodzenia dziecka. Szczegółowe rozwiązania w tym zakresie przedstawiają się następująco:

- a) Unieważnienia małżeństwa zawartego: w stanie wyłączającym świadome wyrażenie woli, pod wpływem błędu co do tożsamości drugiej strony, pod wpływem groźby drugiej strony lub osoby trzeciej – nie można żądać po upływie sześciu miesięcy (od ustania stanu braku świadomości, wykrycia błędu lub ustania stanu obawy wywołanej groźbą), a w każdym razie po upływie trzech lat od zawarcia małżeństwa (art. 15¹ § 1 i 3 k.r.o.);
- b) Ustalenia macierzyństwa (przez matkę) oraz ustalenia ojcostwa (przez matkę lub domniemanego ojca) – nie można żądać po osiągnięciu przez dziecko pełnoletności (art. 61¹¹ § 1 oraz art. 84 § 1 k.r.o.);
- c) Żądanie zaprzeczenia macierzyństwa oraz zaprzeczenia ojcostwa jest obwarowane terminami:
 - sześciomiesięcznym (dla matki dziecka, kobiety wpisanej w akcie urodzenia jako matka, męża matki oraz mężczyzny, którego ojcostwo zostało ustalone z uwzględnieniem macierzyństwa kobiety wpisanej w akcie urodzenia jako matka); termin ten jest liczony od chwili różnych zdarzeń wskazanych w ustawie (art. 61¹³, 63 – 65, art. 69 § 1 i 3 k.r.o.), przy czym dla mężczyzny upływa on ostatecznie z chwilą osiągnięcia przez dziecko pełnoletności,
 - trzyletnim (dla dziecka), liczonym od osiągnięcia przez nie pełnoletności (art. 61¹⁴ i 70 k.r.o.);
- d) W odniesieniu do żądania ustalenia bezskuteczności uznania obowiązują terminy:
 - sześciomiesięczny (dla mężczyzny, który uznał swe ojcostwo oraz matki dziecka), liczony od dnia dowiedzenia się, że uznający mężczyzna nie jest ojcem (art. 78 i 79 k.r.o.),
 - trzyletni (dla dziecka), liczony od osiągnięcia przez nie pełnoletności (art. 81 k.r.o.).

W odniesieniu do tej kategorii terminów wyklucza się w zasadzie, przez wzgląd na interes społeczny, jakiekolwiek oddziaływanie na ich bieg, dopuszczając jedynie zawieszenie tego biegu z powodu siły wyższej²².

W unormowaniach k.r.o. mamy też inne przykłady ustanowienia terminów zawitych, mianowicie:

22 B. Kordasiewicz, *ibidem*, s. 630 oraz powołana tam literatura. Dodatkowo J. Ignatowicz, Bieg terminów zawitych, s. 29–30, podkreśla, że dopuszczalność analogicznego stosowania przepisów o przedawnieniu jest w zasadzie wyłączona ze względu na możliwość dochodzenia praw stanu cywilnego, bez żadnych ograniczeń w czasie, przez prokuratora.

- terminów dla wykonania praw kształtujących, np. art. 59 k.r.o. umożliwiający rozwiedzionemu małżonkowi powrót do wcześniej noszonego nazwiska (zmienionego w związku z zawarciem małżeństwa) w drodze oświadczenia złożonego w ciągu trzech miesięcy od uprawomocnienia się orzeczenia rozvodu,
- terminów dla dochodzenia roszczeń (co stanowi jeden z niewielu wyjątków od zasady podlegania roszczeń terminom przedawnienia), np. art. 105 k.r.o. przyznający dziecku (jego przedstawicielowi ustawowemu) możliwość zgłoszenia w ciągu roku od ustania zarządu majątkiem dziecka roszczenia przeciwko rodzicom o złożenie rachunku z zarządu²³,
- terminów dla dokonania czynności pozasądowych (oświadczeń, zawiadomień, sprawozdań itp.), np. złożenie przez nupturientów, nie później niż przed upływem miesiąca od dnia zamierzonego zawarcia małżeństwa, pisemnego zapewnienia o braku okoliczności wyłączających zawarcie tego małżeństwa (art. 4 k.r.o.); potwierdzenie przez matkę dziecka ojcostwa mężczyzny składającego oświadczenie o uznaniu ojcostwa, najpóźniej przed upływem trzech miesięcy od dnia oświadczenia mężczyzny (art. 73 § 1 k.r.o.); składanie przez opiekuna nie rzadziej niż co roku (chyba że sąd oznaczy inny termin) sprawozdania dotyczącego osoby pozostającej pod opieką oraz rachunków z zarządu jej majątkiem (art. 166 § 1 k.r.o.), jak również złożenie końcowego rachunku z zarządu w ciągu trzech miesięcy po zwolnieniu opiekuna lub ustaniu opieki (art. 172 § 1 k.r.o.),
- terminów, których upływ powoduje niezyskanie albo wygaśnięcie prawa lub niepowstanie albo wygaśnięcie stosunku rodzinnoprawnego, np. utrata mocy (z upływem trzech miesięcy od dnia wydania) zaświadczenia wydane go nupturientom przez kierownika urzędu stanu cywilnego, stwierdzającego brak okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa oraz treść i datę złożonych oświadczeń w sprawie nazwisk małżonków i ich dzieci, uniemożliwia zawarcie w formie wyznaniowej małżeństwa podlegającego prawu polskiemu (art. 4¹ § 1 i 2 k.r.o.); niedostarczenie przez duchownego kierownikowi urzędu stanu cywilnego, przed upływem pięciu dni od dnia zawarcia małżeństwa w formie wyznaniowej, zaświadczenia o złożeniu przez nupturientów stosownych oświadczeń, powoduje skutek w postaci niezawarcia małżeństwa (*matrimonium non existens*) podlegającego prawu polskiemu (art. 8 § 3 k.r.o.); dochodzenie świadczeń alimentacyjnych po upływie trzech lat od pogorszenia się stanu majątkowego zobowiązanego do alimen-

23 Charakter terminu z art. 105 k.r.o. nie budzi w doktrynie wątpliwości – J. Gwiazdomorski, Terminy zawite dla dochodzenia roszczeń w kodeksie cywilnym, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1968, nr 3, s. 100–101.

tów, wywołanego jego postępowaniem podjętym bez żadnego powodu, nie daje możliwości nieuwzględnienia tego pogorszenia (art. 136 k.r.o.),

- terminów, których upływ powoduje uzyskanie prawa podmiotowego, np. po upływie sześciu tygodni od dnia urodzenia się dziecka rodzice nabywają prawo do wyrażenia zgody na jego przysposobienie (art. 119² k.r.o.)²⁴.

5. Sposób oznaczenia czasu w uregulowaniach k.r.o.

Dotychczasowe rozważania dowodzą, że w treści regulacji rodzinnych mamy przykłady bardzo zróżnicowanych sposobów oznaczenia czasu. Ustawodawca dość często posługuje się konkretną jednostką miary czasu, co – ze zrozumiałych powodów – odnosi się zazwyczaj do wskazania terminów zawitych oraz (znacznie rzadziej występujących na gruncie prawa rodzinnego) terminów przedawnienia. W wielu wypadkach czas jest wyznaczany okresem trwania stanu prawnego (np. pełnoletność, małoletność) lub stosunku rodzinnoprawnego. Czas ten (zwłaszcza w odniesieniu do stosunków rodzinnoprawnych) bądź jest możliwy do oznaczenia, np. stosunek władzy rodzicielskiej lub opieki trwa do ukończenia przez dziecko osiemnastu lat (chyba że wyjątkowo dziecko wcześniej uzyska pełnoletność), obowiązek alimentacyjny małżonka niebędącego winnym rozkładu pożycia wygasa zasadniczo z upływem lat pięciu od orzeczenia rozvodu, bądź nie da się go sprecyzować, np. okresu pozostawania w związku małżeńskim, istnienia, poza wyjątkowymi sytuacjami, obowiązku alimentacyjnego. W odniesieniu do wszystkich stosunków rodzinnoprawnych oraz związanych z nimi stanów prawnych chwila śmierci człowieka zawsze oznacza zarazem moment ich wygaśnięcia.

W niektórych wypadkach ustawa oznacza jakiś okres w sposób jednostronny, ustalając, że uwzględnia się dowolny moment lub przedział czasu do wystąpienia (lub po wystąpieniu) określonego zdarzenia, np. nabycie przedmiotów majątkowych od chwili powstania ustroju wspólności ustawowej (art. 31 § 1 k.r.o.) lub do chwili jej powstania (art. 33 pkt 1 k.r.o.), zapoznanie się ze sprzeciwem przed dokonaniem czynności prawnej (art. 36¹ § 2 k.r.o.), powstanie wierzytelności przed powstaniem wspólności ustawowej (art. 41 § 3 k.r.o.), ustanowienie rozdzielności majątkowej z dniem wcześniejszym niż dzień wytoczenia powództwa (art. 52 § 2 k.r.o.), prowadzenie pilnych spraw do czasu objęcia opieki przez nowego opiekuna (art. 169 § 3 k.r.o.).

Niekiedy jednak ustawodawca określa konkretny moment czasowy jako decydujący o powstaniu określonych skutków prawnych, np. chwila podziału mająt-

24 Przedstawione wyżej wyliczenie nie opiera się na jakimś instytucjonalnym podziale terminów zawitych, który nie wydaje się – jak trafnie zauważa J. Ignatowicz, *Bieg terminów zawitych*, s. 11–12 – możliwy, lecz wskazuje przykładowo najważniejsze ich grupy.

ku wspólnego decyduje o powstaniu roszczeń z tytułu zwrotu wydatków i nakładów (art. 45 § 2 k.r.o.), z chwilą zniesienia separacji ustają jej skutki oraz powstaje między małżonkami ustawowy ustrój majątkowy (art. 61⁶ § 2 oraz 54 § 2 k.r.o.), z chwilą rozwiązania przysposobienia ustają jego skutki (art. 126 § 1 k.r.o.), z chwilą dochodzenia ustalenia ojcostwa matka i dziecko mogą dochodzić roszczeń majątkowych z tym związanych (143 k.r.o.), albo jako miarodajny dla określonych ustaleń, np. chwila ustania rozdzielności majątkowej oraz chwila rozliczenia decyduje o sposobie obliczenia dorobku (art. 51³ § 3 k.r.o.).

Unormowania k.r.o. posługują się także, i to w dość licznych sytuacjach, zwrotami niedookreślonymi, których brzmienie jednoznacznie wskazuje na odwołanie się do czynnika czasu. Na oznaczenie bardzo krótkiego lub krótkiego okresu czasu ustawa używa zwrotu w jednym wypadku „bezpośrednio po” w kilku zaś, dość powszechnego w przepisach prawa cywilnego, zwrotu „niezwłocznie”. Pierwszy z nich, zawarty w art. 25 § 1 k.r.o., oznacza złożenie przez małżonków oświadczeń w sprawie nazwisk natychmiast po złożeniu oświadczeń o wstąpieniu w związek małżeński. Z kolei zwrot „niezwłocznie”, spotykany w art. 8 § 2 k.r.o. (przewidującym niezwłoczne sporządzenie przez duchownego zaświadczenia o przyjęciu od nupturientów, zawierających małżeństwo w formie wyznaniowej, stosownych oświadczeń, w każdym razie uczynienie tego w czasie umożliwiającym zachowanie pięciodniowego terminu przekazania powyższego zaświadczenia do urzędu stanu cywilnego), a także w art. 153, 160 § 1 oraz 174 k.r.o. (zobowiązujących opiekuna do niezwłocznego podejmowania czynności związanych z objęciem albo ustaniem opieki lub zwolnieniem opiekuna) tłumaczy się jako działanie nie natychmiastowe, lecz podejmowane „bez nieuzasadnionej zwłoki”²⁵.

Nieco inaczej (niż zwrot „niezwłocznie”) należy interpretować sformułowanie „odpowiedni termin” do potwierdzenia umowy, jaki druga strona może wyznaczyć małżonkowi, którego zgoda jest wymagana do dokonania tej czynności (art. 37 § 3 k.r.o.). Za odpowiedni w tym znaczeniu należy uznać termin, który umożliwi małżonkowi przemyślane podjęcie decyzji co do potwierdzenia umowy²⁶. Podobną wymowę ma wyrażenie „uzyskanie na czas” świadczeń alimentacyjnych (art. 132 i 140 § 1 k.r.o.). Wymagany czas (jeżeli nie jest oznaczony w orzeczeniu sądu lub umowie o alimenty) wynika z funkcji obowiązku alimentacyjnego, który polega na dostarczaniu środków niezbędnych do bieżącej egzystencji.

Przy użyciu zwrotu niedookreślonego oznacza się także pewne okresy czasu, które mogą trwać dłużej albo krócej. Z przykładem pierwszej z wymienionych sytuacji mamy do czynienia na gruncie art. 113⁶ oraz art. 117 § 3 k.r.o., co zresztą znajduje swój wyraz w terminologii, mianowicie w obu przepisach jest mowa o okresie

25 S. Kalus, (w:) Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz, s. 1045 i 1094.

26 M. Sychowicz, (w:) Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz, s. 238.

sprawowania pieczy nad dzieckiem „przez dłuższy czas”. Wprawdzie oba przepisy dotyczą odrębnych kwestii, jednak oba mają na myśli taki okres pieczy, w ciągu którego zwykle dochodzi do powstania więzi emocjonalnej pomiędzy dzieckiem a sprawującymi pieczę nad nim osobami. Natomiast pojawiający się w treści niektórych unormowań termin „przeszkoda” może dotyczyć bardzo zróżnicowanych, pod względem czasu trwania okresów, niezależnie od tego, czy chodzi o „przeszkodę przemijającą” (art. 29, 110 § 1 oraz 157 k.r.o.) czy „przeszkodę trwałą” (art. 111 § 1 k.r.o.). W piśmiennictwie na ogół trafnie podkreśla się, że przeszkoda przemijająca, w rozumieniu wskazanych wyżej trzech pierwszych artykułów, nie musi być okolicznością krótkotrwałą²⁷ (choć nie może trwać nadmiernie długo), jednak ze względu na jej charakter istnieje pewność, że ustąpi²⁸. Natomiast w sposób szczególny ocenia się przeszkodę trwałą w świetle art. 111 § 1 k.r.o., jako jedną z przesłanek obligatoryjnego pozbawienia władzy rodzicielskiej. Może to być zarówno okoliczność z natury swej trwała (nieprzemijająca), np. choroba psychiczna rodziców, jak również okoliczność o charakterze przemijającym, jeżeli jednak trwale wyłączy możliwość powrotu do sprawowania władzy rodzicielskiej, np. rodzice szesnastoletniego dziecka zostali skazani na karę trzech lat pozbawienia wolności²⁹.

Sposób oznaczenia czasu w uregulowaniach k.r.o. może być też rozpatrywany w innym aspekcie, mianowicie jako podstawa jego oznaczenia. W zdecydowanej większości wypadków podstawą tą jest przepis prawa. W niektórych sytuacjach ustawodawca upoważnia (lub obliuguje) sąd do jego wskazania w treści orzeczenia, np. oznaczenia dnia, od którego zostaje ustanowiona małżeńska rozdzielność majątkowa (art. 52 § 2 k.r.o.), ustalenia terminu przedłużonego obowiązku alimentacyjnego (art. 60 § 3 oraz 141 § 1 k.r.o.), oznaczenia okresu osobistej styczności przysposabiającego z przysposabianym (art. 120⁶ § 1 i 3 k.r.o.), wyznaczenia terminów składania przez opiekuna sprawozdań (art. 166 § 1 k.r.o.). Wyjątkowo kompetencje do oznaczenia czasu może przysługiwać podmiotom stosunków rodzinnoprawnych, np. małżonkowie mogą, jak już była mowa wyżej, oznaczyć termin wejścia w życie umowy majątkowej.

6. Wnioski końcowe

Niniejsze opracowanie nie stanowi szczegółowej analizy, lecz jedynie pobieżny przegląd zastosowań kategorii czasu na obszarze prawa rodzinnego. Niewątpliwie niełatwe jest poddanie czynnika czasu jakimś systematyzującym czy klasyfi-

27 Choć takie tendencje ujawniły się w dawniejszej doktrynie na gruncie art. 29 k.r.o. – zob. J.S. Piąkowski, (w:) System prawa rodzinnego i opiekuńczego, s. 272 oraz powołana tam literatura

28 M. Sychowicz, (w:) Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz, s. 155; H. Ciepla, *ibidem*, s. 818; S. Kalus, *ibidem*, s. 1062.

29 M. Goettel, E. Pływaczewski, Przesłanki pozbawienia władzy rodzicielskiej, „Nowe Prawo” 1977, nr 1, s. 55.

kującym zabiegom³⁰, można co najwyżej podjąć próby wskazania sposobów ujęcia czasu, na przykładzie konkretnych regulacji ustawowych. A tu wachlarz rozwiązań prawnych, tak pod względem ujęć konstrukcyjnych, jak i tkwiącej u ich podłoża *ratio legis*, jest ogromny. Ich przegląd, choć miejscami fragmentaryczny, daje jednak wyobrażenie o szczególnej doniosłości czynnika czasu w kształtowaniu stosunków rodzinnych oraz związanych z nimi stanów prawnych osoby fizycznej.

Próbę zwięzłego określenia funkcjonowania czynnika czasu na gruncie prawa rodzinnego można by zawrzeć w następujących тезach:

- ramy czasowe stosunków rodzinnych oraz związanych z nimi stanów prawnych wyznaczają niejednokrotnie szczególne daty lub wydarzenia w życiu osoby fizycznej, a w ostateczności moment jej narodzin lub śmierci,
- powyższe ramy są ustalane głównie ustawą, w daleko mniejszym zakresie orzeczeniami sądów, a tylko wyjątkowo wolą podmiotów stosunków rodzinnych,
- ze względu na niemajątkową w znacznym stopniu naturę rodzinnych praw podmiotowych zdecydowanie częściej podlegają one terminom zawitym (niż przedawnieniu),
- charakter materii poddanej regulacjom prawa rodzinnego wymaga dość częstego posługiwania się, także odwołującymi się do czynnika czasu, zwrotami niedookreślonymi.

30 Podkreśla się ogromną trudność tego rodzaju zabiegów nawet w odniesieniu do samych terminów zawitych – tak B. Kordasiewicz, (w:) System Prawa Prywatnego. T. 2. Prawo cywilne – część ogólna, s. 628.

THE TIME ELEMENT IN RELATIONS UNDER THE FAMILY LAW

SUMMARY

The time element is of great importance in civil law and in family law system in particular. Effluxion of time is rated among so – called natural acts of civil law. The term indicates that these acts create new legal relationships and what ought to be emphasized it occurs completely independently on human's will. Natural acts of civil law also constitute a very important element in family law for creating new legal relationships in this area (like matrimony, consanguinity, affinity, adoption, guardianship, parental authority, alimentation) as well as relations connected with those states (like capacity to legal transactions, limited capacity to legal transactions, majority and minority). The time element affects legal construction of those states in various ways. It enables to determine their time frame, for example, kinship lasts from the moment of human birth till the moment of his death, while parental authority (exercised till a child comes of age) exemplifies the influence of this legal relationship on elements that create new relationships in family law, such as age required to contract a marriage. It is acknowledged that time factor is usually expressed by using time unit measures (for instance, a day, a month, a year), which specify the time to vindicate of a claim or to realize other inalienable rights regulated by family law. It is also defined with the help of so-called 'undefined phrase' (for example, a transient obstacle, a period more or less long) in order to point, for example, duration of minority or parental authority.